

III.

**A KÖNYVTÁRI MUNKA ELMÉLETE
ÉS GYAKORLATA**

Az országos állományvédelmi mikrofilmezési program és Nemzeti Könyvtárunk

BABICZKY BÉLA

Az állományvédelmi mikrofilmezés egyes problémáival két tanulmány keretében évkönyveink előző köteteiben már foglalkoztunk¹. Az állományvédelmi mikrofilmezés országos programjának külön vizsgálatát most az teszi időszerűvé, hogy az elmúlt évek tapasztalatai alapján e témakörben számos újabb — megvitásra érdemes — szempont merült fel.

Az említett tanulmányokban igyekeztünk már rámutatni arra, hogy a nemzeti könyvtáraknak igen eltérő feladataik vannak országonként történelmi múltjuk, és a többi nemzeti jellegű könyvvállománnyal szintén rendelkező könyvtárak között elfoglalt más és más helyzetük következtében. Éppen ezért a nemzeti könyvtárak igen különböző módon vehetnek részt az országos mikrofilmezés munkájában is. Nem kívánjuk megismételni az ott elmondottakat, csupán azért hivatkozunk rájuk, mert annak idején az országos mikrofilmezési program tekintetében az OKDT szakbizottsága által kidolgozott javaslatok — sok pozitív vonás ellenére — nem számoltak kellőképpen a hazai történelmi előzményekkel és a tényleges könyvtári viszonyokkal. Vonatkozik ez a megállapítás nemcsak a könyvtárak mikrofilmezési adottságaira és a reális fejlesztési lehetőségekre, hanem a mikrofilmezendő könyvtári állományok felmérésére, ennek értékelésére és az anyag fontossági sorrendjének elvszerű megállapítására is.

Az országos mikrofilmezési program terveinek előzményei

A könyvtárügyünk jelenlegi rendszerét alapvetően meghatározó *A könyvtárügy szabályozásáról* kiadott 1956. évi. 5. sz. rendelet végrehajtása során az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958-ban kidolgozta *Könyvtárpolitikánk alapproblémái* c. vitaanyagát.² Ebben a célkitűzések között kimondta, hogy „könyvtári rendszerünk eredményes működésének . . . nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy a korszerű célkitűzések mellett a szükséges erőforrásokat megkapja — munkáját korszerű tartalommal töltsse meg, és azt folyamatosan és ésszerűen a legmodernebb szakmai módszerek és technikai megoldások következetes felhasználásával végezze.” (Kiemelés tőlem.) Megállapította továbbá, hogy „az állomány védelme és raktározása, valamint az elhelyezés és felszerelés terén csaknem valamennyi könyvtár-típusunkban szembetűnő a visszamaradás, és hogy „a muzeális értékű állományi rész védelme (biztonságos elhelyezése, konzerválása és fertőtlenítése) még meg-

oldatlan, és mikrofilmezése lassú ütemben halad.” A vitaanyagot követően került sor a könyvtárügy (és a könyvtárak) tizenöt éves távlati fejlesztési tervének (terveinek) elkészítésére. Az OKT e tervek kidolgozására kiadott tájékoztatójába³, illetve szakbizottságainak 1959. évi munkaprogramjába⁴ már beiktatta a mikrofilmezés országos szükségleteinek megtervezését. E munkálatokat az *OKT Raktári és Berendezési Bizottság*ából újjászervezett *Raktározási, Állományvédelmi és Mikrofilm-Szakbizottság*ra bízta. Ez a szakbizottság dolgozta ki a magyar könyvtárak tizenöt éves távlati állományvédelmi tervét.⁵ Ebben körvonalazta a mikrofilmezés jelentőségét az állományvédelemben. Hangsúlyozta ez a tervezet, hogy világszerte felismerték az értékmentő filmezés fontosságát, és azt tervszerűen folytatják. Megállapította, hogy „nálunk is már kilenc évvel ezelőtt (1950-ben) megtörténtek az első lépések ebben az irányban, de elenyészően szűk keretek között, s teljesen nélkülözve az országos szempontokból kiinduló átfogó tervezést és szervezést.” Feladatul tűzte ki, hogy el kell készülnie a szervezett országos akció részletes tervének és haladék nélkül meg kell indulnia a végrehajtásnak is. A tervezési munkák során az első évek teendőinek sürgős kidolgozását szorgalmazta, de kimondta, hogy „egyidejűleg el kell kezdeni ... a filmezendő könyvtári anyag teljes részletes jegyzékének összeállítását is. E jegyzéknek fel kell ölelnie a filmezendő darabok lelőhelyét és terjedelmét, valamint azt is, hogy a darab elszállítható-e vagy pedig a helyszínen filmezendő, végül meg kell állapítani a filmezés végrehajtásának időbeli sorrendjét.”

Ez a tervezet világosan látta már a célokat és a feladatokat, azonban felmérések hiányában semmi áttekintéssel nem rendelkezett a feladat nagyságát illetően. Ezt a hiányosságot a tervezet összeállítói maguk is megállapították. Így pl. megemlítik, hogy az OSZK már huzamosabb idő óta foglalkozik a kéziratok és ősnymtatványok vonalán az *országos állomány felméréssel*, az anyagi eszközök hiányában azonban ez a munka igen lassan halad.

Tisztában voltak már ekkor a feladat bonyolultságával is, mert szükségesnek tekintették azt is, hogy az egész állományvédelmi mikrofilmezési akció elvi irányítása egy főleg könyvtörténészekből, irodalomtörténészekből és történészekből álló *könyvtárak fölötti bizottságra* ruháztassék, amelyben megfelelő képviselőt kell biztosítani a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtartudományi Bizottságának*, az *Országos Széchényi Könyvtárnak*, emellett azonban — annak érdekében, hogy az állományvédelmi szempontok mellett el ne sikkadjanak az olvasószolgálat, a kurrens filmezési szükséglet kívánalmai sem — az *Állományvédelmi és Mikrofilm-Szakbizottságon* kívül az *Olvasószolgálati Szakbizottságnak* is. „Csak egy ilyen semleges bizottság biztosíthatja a kurrens filmezési szükséglet zavartalan ellátása mellett az állományvédő akció szervezett lebonyolítását, az *átfedések elkerülését*, valamint azt, hogy az anyag abban a sorrendben kerüljön filmezésre, amely megfelel az értéke, ritkasága és veszélyeztetettsége által meghatározott *sürgősségi rendnek*.” (Kiemelések tőlem.)

Az elvi szempontok mellett a tervezet foglalkozott az állományvédelmi mikrofilmezésre akkor (1959) rendelkezésre álló technikai felszereltség és az azzal elérhető teljesítmény, illetve a szükséges költségvetési kihatások kérdésével is, bár kellő tapasztalatok hiányában nem jutottak mindenben reális eredményre. Érdeemes megemlíteni, hogy az *Állományvédelmi és Mikrofilmezési Szakbizottságnak* a tizenöt éves állományvédelmi terv kidolgozásához készített egyik előkészítő vitaanyagában⁶ számos alapelvet igen pontosan körvonalazott, sőt a rendelkezésre

álló akkori lehetőségek figyelembevételével a programban részt vevő *könyvtárak kooperációjának lehetőségeire* is helyesen mutatott rá, így pl. arra, hogy Budapesten az MTA Könyvtára, a Műszaki Egyetem Könyvtára, az Országos Műszaki Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár (ez utóbbi felszerelésének megérkezése után), vidéken a debreceni Egyetemi Könyvtár (laboratóriumának technikai fejlesztése után) alkalmasak lennének a kellő személyzeti és pénzügyi támogatás mellett arra, hogy heti 2—3 napi munkával részt vállaljanak az országos mikrofilmezési terv megvalósításában. Gondolt a tervezet arra is, hogy a különféle könyvtárak státuszaiban levő munkaerőkből szükség esetén hordozható felszereléssel *utazó mikrofilmes csoport* vehetné a helyszínen mikrofilmre a vidéki könyvtárak értékeit. Világosan megfogalmazta, hogy a *negatív filmekről két példányban pozitív filmmásolatot* is kellene készíteni, s így biztosítva lenne a film hozzáférhetősége a használat szempontjából és megőrzése az eredeti anyag vagy esetleg a negatív film pusztulása esetén. Helyesen vetette fel ez a vitaanyag a mikrofilmezési terv munkaerő-igényének kiszámítását is, nevezetesen azt, hogy: „Általánosan kialakult vélemény szerint a munka zömét és súlypontját a fényképezési munkák jelentik, s a munka könyvtárosi része elhanyagolható vagy elhalasztható. E nézet ellenkezőjét bizonyítja be a rendszeres mikrofilmezés gyakorlata. A modern automatikusan dolgozó és könnyen kezelhető mikrofilmező készülékek munkába állításával a fényképezés egyszerű és gyors lett . . . A fényképezési munka automatizálásával arányban azonban nem gyorsult meg a kész mikrofilmek ellenőrzése, könyvtári feldolgozása, a fényképezésre kerülő anyag előkészítése.”

Az egyes részletkérdések helyes felismerése mellett a tervezetek alapvető szemléleti hiányossága volt, hogy a könyvtárosi munkákat mégis elsősorban a mikrofilmek elkészülte utánra helyezte, és ezeket a kérdéseket fejtegette részletesen és legfeljebb a fényképezésre kerülő, már kiválasztott anyag előkészítéséről szólt. Nem volt azonban kellő hangsúlya annak, hogy milyen *könyvtárosi-bibliográfusi előmunkálatok* szükségesek ahhoz, hogy a könyvtárak állományából kiválasztásra kerüljön mindaz, amit az adott időszakban szükséges és helyes mikrofilmezni.

Az *OKT Állományvédelmi és Mikrofilmezési Szakbizottsága* az *OKT* elnökségéhez és az *MM Könyvtári Osztályhoz* 1961-ben benyújtott *Emlékeztetőjében*⁷ megállapította, hogy az állományvédelmi mikrofilmezés az elmúlt években sehol sem folyt kellő mértékben. E munka országos méretekben történő vitele igen fontos feladat, ezért országos állományvédelmi mikrofilmezési tervet kell készíteni és azt végrehajtani. Javasolta, hogy az *MM* hozzon létre egy *bizottságot* (lehetőleg a Magyar Tudományos Akadémia, az *OSZK* és más szervek bevonásával) a mikrofilmezendő anyagok kataszterének és volumenének sürgős összeállítására. E bizottság feladata a legértékesebb, illetve a legkönnyebben pusztuló könyvtári, kéziratári anyag felmérése legyen. Elsősorban a kódexek, kéziratok, régi könyvek és hírlapok mikrofilmezését ajánlatos tervbe venni. A lefényképezendő anyagot sürgősség illetve értékesség szempontjából három kategóriába kell sorolni. Az első kategóriába sorolható anyag fényképezését 1962-ben el kell kezdeni. A mikrofilmezést az *Emlékeztető* a rendelkezésre álló könyvtári fotolaboratóriumokkal létszámfejlesztés biztosításával elkezdhetőnek tartja. Hangsúlyozza, hogy anélkül, hogy fel ne mérnénk, mi van az országban mikrofilmezni való, ezt a munkát tervszerűen folytatni nem lehet. Ez a felállítandó bizottság az év végén adjon

az OKT-nak jelentést a mikrofilmezendő anyagról. Ilyen irányú intézkedésre azonban nem került sor, hanem az OKT elnöksége ill. az *MM Könyvtári Osztálya* az *Állományvédelmi és Mikrofilmezési Szakbizottságot* bízta meg azzal, hogy a program kidolgozásához a szükséges felmérést a maga eszközeivel elvégezze. A szakbizottság első ízben 1962-ben, majd 1963-ban tett eleget e felszólításnak, illetve ezek alapján további javaslatokat dolgozott ki.

Első alkalommal 1962-ben a hét legnagyobb budapesti és vidéki könyvtártól, majd 1963-ban szélesebb körben 40 könyvtártól kért adatokat. A második felméréskor a megkérdezett 40 közül 26 könyvtár (15 állami és 11 egyházi) szolgáltatott adatokat állományáról és adott képet az állományvédelmi mikrofilmezésre vonatkozó elképzeléseiről.

Az első felmérés (1962) és tanulságai

Az OKDT szakbizottsága az első felméréskor az állományvédelmi mikrofilmezés tekintetében leginkább szóba jövő hét nagy könyvtártól (OSZK, MTA Kvt., Bp. EK., Debrecen EK, Szeged EK, Pécs EK, Szeged Somogyi Kvt.) kért adatokat.⁸ A Bizottság a könyvtárak által mikrofilmezendőnek tekintett állományrészekről *négy szempont* kombinálásával, fontossági kategóriákba való besorolást kért.

A négy szempont a következő volt:

- a) muzeális értéke miatt elsőrendűen becses anyag;
- b) az állomány rongáltsága miatt sürgősen mikrofilmezendő anyag;
- c) igen gyakran használt és a rongálódás veszélyének fokozottan kitett anyag;
- d) tartalmánál fogva értékes anyag.

E négy szempont alapján a könyvtáraknak anyagukat *három fontossági kategóriába* kellett besorolniuk, aszerint, hogy a négy szempont közül az elbírált anyagra vonatkozóan hány szempontot tartottak érvényesnek. Eszerint:

1. *kategória* (rendkívül sürgősen mikrofilmezendő) tartoztak azok, melyekre a négy szempont közül három volt érvényes, tehát pl. muzeális értékű, rongált, gyakran használt címek, de ugyanide kerülhetett értékes tartalmú, gyakran használt, rongált anyag, vagy értékes tartalmú és muzeális értékű, rongált egységek is.
2. *kategóriába* (sürgősen mikrofilmezendő) akkor kellett besorolni a címeket, ha az a) és b) szempontok valamelyike vonatkozott rá, tehát minden muzeális értékű, vagy minden rongált állapotban levő anyag ebbe tartozott.
3. *kategóriába* (mikrofilmezendő) kellett besorolni az anyagot, ha a c) és a d) szempont valamelyike vonatkozott rá, tehát minden igen gyakran használt vagy minden értékes tartalmú anyag ide kerülhetett.

A *mikrofilmezés sorrendjét* ez a kategorizálás bonyolultsága ellenére is meglehetősen lazán határozta körül. Nem volt egyértelmű az sem, hogy egyáltalán mit nevezünk muzeális értéknek vagy tartalmilag értékesnek. A négy szempont

szerinti besorolást a három kategóriába sem értették egyformán az egyes könyvtárak és ez sok félreértésre is okot adott. Maga a kategorizálás is több szempontból vitatható, pl. az, hogy a 2. kategóriában levő minden muzeális értékű anyag sürgősen mikrofilmezendő-e, ha az ép állapotban van, biztonságos helyen őrzik és használata nem gyakori. Ugyanígy vitatható az is, hogy minden rongált állapotban levő anyag értékétől, használati fokától függetlenül sürgősen mikrofilmezendő-e. Külön-külön a *c*) és a *d*) szempontok sem indokolhatják egyértelműleg a mikrofilmezés későbbi szükségességét.

Az első felmérés tanulságaként tehát el lehet mondani, hogy a muzeális értéket, rongáltság fokát, a használat gyakoriságát és különösképpen a tartalmi érték kritériumát az egyes könyvtárak igen különféleképpen értelmezték. Hasonló jellegű anyag más és más elbírálás következtében nem került azonos kategóriába, máskor pedig egy állománytípusba tartozó anyag kivétel nélkül hasonló kategóriába lett sorolva. A bonyolult szempontok helyett pontosabb, egyértelműbb meghatározásokat kellett volna megadni.

A mikrofilmezés sorrendiségének elbírálása egyébként komoly problémát jelentett. Az első időszakban (1950—1960) a muzeális jellegű kéziratok és régi nyomtatványok mikrofilmezését tekintették elsőrendű feladatnak. A hírlapok mikrofilmezésének fontosságát az ötvenes évek végén kezdték erőteljesebben felismerni, de csak ezt követően derült ki egyértelműen, hogy tulajdonképpen leg-sürgősebb feladatnak ezek mikrofilmezését kell tekinteni.

Kimaradt a mikrofilmezés sürgősségét tartalmazó kritériumok közül a *példányszám*, vagyis az unikum-jelleg meghatározása. Pedig ez a szempont a sürgős mikrofilmezés egyik igen fontos tényezője, ami azonban csak központi nyilván-tartás alapján mérhető fel.

Egy adott mű mikrofilmezésének sürgősségét meghatározó tényezők: érték, olvasottság, országos példányszám, állapot. Ha megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy a három utóbbi szempont egy irányban határozza meg az anyagot: a gyakrabban használt művek általában kevesebb példányban találhatók (ezek a könyvtárközi kölcsönzésben is a legkeresettebbek), és természetszerűleg leginkább rongált állapotban is vannak. Az érték kritériuma önmagában nem elsődlegesen fontos és nem abszolút tényező a mikrofilmezés szempontjából. A kutatási igénybevétel (olvasottság) a mű relatív értékét jelzi és ez döntheti el, összefüggésben a példányszámmal és a mű állapotával együtt, hogy azt milyen sürgősen kell mikrofilmre venni.

A sürgősségi kategóriákba való besorolásnak ki kell tehát alakítani valamennyi szempontját, hogy a mikrofilmezésre való kijelölés és a sorrendiség megállapítása mindenütt egységes elvek alapján történjék meg. Maga a mikrofilmezés pedig csak a műveket cím szerint felsoroló bibliográfiai előkészítéssel és a központi katalógus segítségével példányonkénti (sőt a példányok állapotát is figyelembe véve) számbavétellel lehetséges.

Az első felmérés egy másik tanulása a *mikrofilmezendő anyag mennyiségének becslése* tekintetében vonható le. A könyvtáraktól a felmérés során az adatokat mikrofilmfelvételek számában kérték, mégpedig 1 polcfolyóméterre 15—20 000 oldal becslését ajánlották, továbbá azt, hogy az A4-es vagy annál kisebb formátumú kötetek fényképezésénél két oldalt együtt, az A4-es formátumnál nagyobb kötetek esetében pedig oldalankénti fényképezést vegyenek számításba. E tekintetben az adatkérés nem volt teljesen világos, mert pl. nem jelezte, hogy ez a

24×36 mm-es mikrofilm képméretre vonatkozik, holott egyes könyvtárakban a fele-méretű mikrofilmkockákat fényképező készüléket is használtak. Ennek ellenére a könyvtárak általában helyesen becsülték meg állományuk nagyságát, illetve a szükséges mikrofilmfelvételek számát.

A hét nagy könyvtárból az első felmérés során az alábbi összesített adatokat kaptuk:

a) Rendkívül sürgősen mikrofilmezendő	28 millió felvétel
b) Sürgősen mikrofilmezendő	41 millió felvétel
c) Későbbi időszakban mikrofilmezendő	10 millió felvétel
Összesen	79 millió felvétel

Az előbb elmondottak valószínűvé teszik, hogy az első csoportból egy bizonyos százalékot a második csoportba, a második csoportból pedig elég jelentős mennyiséget a harmadik csoportba lehetett volna átsorolni. Ezzel a rendkívül sürgősen mikrofilmezendő anyag mennyisége valamelyest csökkent volna, míg a második kategória viszonylag változatlan maradt volna, ha figyelembe vesszük az első kategóriából kapott és a harmadik számára viszont átadott mennyiségeket.

A felmérés egyik eredménye az volt, hogy a könyvtárak szöveges jelentéséből kibontakoztak a mikrofilmezésre váró anyagok típusai:

1. kéziratok (kódexek, kötetes kéziratok, oklevelek, analekták, zenei kéziratok, irattári anyag);
2. ősnymtatványok;
3. RMK, vetustissima, hungarika,
4. hírlapok (budapesti, vidéki, magyar vonatkozású külföldi),
5. egyéb nyomtatott kiadványok: plakátok, színlapok, térképek stb.,
6. helytörténeti anyag,
7. be nem szerezhető kézikönyvek.

Egyes könyvtárak felhívták a figyelmet és adatokat közöltek más *jelentős (helyi) gyűjtemények* mikrofilmezésének számításba vételére és fontosságára is, így pl. a Debreceni Egyetemi Könyvtár a Kollégiumi Nagykönyvtár állományvédelmi szempontból mikrofilmezendő anyagára, melyet 35 millió felvételre becsültek. Olyan jelentős gyűjteményre hívta fel a figyelmet, mely az országos program keretében nem hagyható figyelmen kívül. Más könyvtár is hangsúlyozta, hogy számításba kell venni azokat a ritkaságokat is, melyek a nagy könyvtárak gyűjteményeiben nincsenek meg, de föllelhetők pl. az egyházi könyvtárakban (Pannonhalma, Ráday Könyvtár, Sárospatak stb.) Ezek a megjegyzések irányították rá a figyelmet arra, hogy az állományvédelmi mikrofilmezés országos rendszerébe a könyvtárak szélesebb körét kell bevonni, mert ez a nemzeti könyvkincs egésze szempontjából fontos *állománykiegészítést és a tudományos kutatás lehetőségeinek bővítését* is biztosíthatja a könyvtárak számára.

A második felmérés (1963) és tanulságai

Az állományvédelmi mikrofilmezés országos programjának kialakításához az 1962. évi felmérés adatai nem bizonyultak elég szilárd alapnak, s ezért az *OKDT Állományvédelmi és Mikrofilmezési Szakbizottsága* a következő évben új felmérést

végzett.⁹ Ez az 1963-as felmérés az állományvédelem egyéb területeire (kötetés, restaurálás, könyvegészségügy) is kiterjesztette vizsgálódásait. Abból a helyes elgondolásból indult ki, hogy az állományvédelem kérdését valamennyi megőrzési mód egységében kell szemlélni, nem számolt azonban azzal a lényeges különbséggel, mely az eredeti állomány védelme és az állomány mikrofilmzése között gyakorlatilag (de elvileg is) fennáll. A felmérés számadatai a könyvkötési stb. feladatok esetében ui. egyszerűen összeadhatók, mert minden kötésre, javításra stb. szoruló példányt számításba kell venni. Ugyanakkor azonban a *mikrofilmzésre vonatkozó adatokat nem lehet egyszerűen összeadni*, mert ez párhuzamos mikrofilmzésre vezetne, és éppen a legtöbb példányban előforduló és a legrosszabb állapotban levő példányok mikrofilmzésére áldoznának legtöbbet, holott a legritkább művek és a fellelhető legjobb (legteljesebb) példányok mikrofilmzése az elérendő cél.

A kiküldött kérdőívekre 40 könyvtár válaszolt, de a mikrofilmzést csak 26 tartotta szükségesnek, a többi erre vonatkozólag nem közölt adatokat. Végső soron a vizsgált könyvtárak száma az 1962. évihez képest több mint háromszoros volt.

E második felmérés során az adatokat nem megadott szempontok szerinti szöveges jelentésben kérték be, hanem kérdőíveken pusztán számadatok (mikrofilmzendő kötetek számának) közlésével. Ez a módszer egységesebb felmérést ígért, mert dokumentum-típusokon és évkörökön belüli számszerűségei összegezhetőek voltak, azonban anélkül, hogy érzékelhető lett volna kellőképpen a mögötte álló anyag, pl. annak állapota, használatja, forrásértéke, muzeális értéke. Mindez azt eredményezte, hogy a felmérés inkább csak a *mennyiségi elemzést* tudta megoldani, és a *minőségi elemzésre* az előző felmérésnél is szegényesebb lehetőségeket nyújtott. Nem váltotta azonban be a reményeket a mennyiségi elemzés tekintetében sem teljesen. Ezúttal ugyanis nem a szükséges mikrofilmfelvételek számának megállapítását kérték a könyvtáraktól, hanem csak a fényképezendő kötetek, könyvtári egységek számát az egyes dokumentumtípusokon belül. A mikrofilmfelvételek várható mennyiségét ezekből az adatokból a *Mikrofilm Szakbizottság* a nagyobb mikrofilmző könyvtárak, elsősorban az OSZK gyakorlatában az egyes dokumentumtípusok tekintetében kialakult sokévi átlag alapján számította ki. Ez a megoldás azonban a mikrofilmzés szempontjából nem vált be, mert a könyvtárak a kötet fogalmát nem értelmezték egységesen. Pl. egészen esetleges, hogy egy hírlapot vagy folyóiratot évfolyamonként hány kötetbe kötötték, illetve nem lehetett megállapítani, vajon köteten egy évfolyam egyes köteteit, vagy magát az évfolyamot értették-e. Ilyen eltérő értelmezésre vallott az egyes kérdőívek összehasonlítása, melyeken azonos kategórián belül a feltűnően nagy különbségek nem annyira az állományok nagyságrendjére, mint inkább a *kötet* fogalmának nem egységes értelmezésére engedtek következtetni. Bár az elmondottak miatt a szükséges mikrofilmfelvételek számának kiszámítása az adott szorzótényezők alapján bizonytalanná vált és aggályokra adhatott okot, az előző évi felméréssel való összehasonlítás után a javaslat kidolgozásához mégis kiindulásként felhasználhatónak látszott. A könyvtárak körének bővülése — figyelembe véve a könyvtárak nagyságát és jellegét — ui. arányos növekedést mutatott; az első felmérés 71 milliós száma (7 nagy könyvtár) most 92 millióra emelkedett (26 könyvtár, beleértve az előbbi 7 nagykönyvtárat is). Ismételni kell viszont, amint arra már utaltunk, hogy a mikrofilmzés tekintetében ez a szám nem jelent-

heti az összes mikrofilmezési igényt, hanem *csupán azt a mennyiséget, amelyből ki kell választani a mikrofilmezendő anyagot*. Ez a felismerés azonban az OKDT számára kidolgozott javaslatokban nem kapott kellő hangsúlyt, illetve nem érvényesült eléggé az országos mikrofilmezési program körvonalainak kibontásában.

Nem számolható a felmérés alapján a tervezet az állományok állapotával, a művek többszörös előfordulásával, ami *csak központi címjegyzék alapján* lenne felderíthető, mégpedig az egyes példányok állapotának regisztrálásával összekötve. Nem számolható továbbá a felmérés és a tervezet a különféle könyvtárakban az egyes dokumentumtípusok könyvtári igénybevételével sem.

Nem kért adatokat a felmérés arra vonatkozólag sem, hogy a mikrofilmezésre vonatkozó kötettség az adott kategória tekintetében: a) a teljes anyag-e vagy annak csak egy része? b) mikrofilmeztek-e már az anyagból, és ha igen, mennyit? Ez olyan számadatokhoz vezethetett, hogy egyes dokumentum-kategóriák igen kis számmal szerepeltek annál a könyvtárnál, mely abból már jelentős mennyiséget mikrofilmre vett (pl. OSZK).

Az 1963. évi felmérés minden hibája ellenére is értékes adatokat szolgáltatott.¹⁰ Ezek az állományvédelmi mikrofilmezés országos programjának kialakításához jól felhasználhatók az *arányok* érzékeltetésére, főként arra, hogy egyes területeken milyen intézmények között kell a legszorosabb együttműködést kialakítani. A felmérés módszereiből ezen felül további tanulságok is leszűrhetők, s az alábbi megállapításokat teszik lehetővé:

1. A párhuzamosságok figyelembevétele nélkül az országos állományvédelmi mikrofilmezés keretében az adatokat szolgáltató könyvtárak kb. 700 000 kötet (könyvtári egység) mikrofilmezését tartották szükségesnek. Ebből az következik, hogy:

a) ekkora anyagot kell egyeztetni a mikrofilmezés szervezése során a párhuzamosságok kiküszöbölése érdekében;

b) ebből kell kiválasztani különböző szempontok figyelembevételével a sorrendben először, illetve későbbi periódusokban mikrofilmezendő címekeket.

2. Az egyes könyvtárak végső soron maguk döntötték el, hogy mit tekintettek állományvédelmi szempontból mikrofilmezendőnek. A szubjektív tényezők kiküszöbölése érdekében legalábbis az egyes dokumentum-típusok tekintetében pontosabban meg kell határozni a kiválasztáshoz és a sorrendiség eldöntéséhez szükséges alapelveket. Csak ezek alapján lehet a konkrét végrehajtáshoz hozzákezdeni, az egyes műveket kiválasztani.

3. Egyértelműen meg kell határozni, hogy az állományvédelmi mikrofilmezési program során mit kell magán az állományvédelmi mikrofilmezésen érteni? Csak biztonsági intézkedésről van-e szó, melynek kizárólagos célja a mikrofilmek archiválása, megőrzése az utókor számára, vagy pedig az, hogy az eredeti példányokat (állományt) védjék meg, helyezték biztonságba és az archiválisan megőrzött mikrofilm-negatívokról készült mikrofilm-másolatokat (olvasófilm) adják olvasásra, használatra?

4. A felmérés alapján el lehet érni, hogy a könyvtárak közötti munkamegosztás racionális legyen, az egyes dokumentum-fajtákon, illetve évkörökön belül mindig az adott típusban leggazdagabb anyaggal rendelkező könyvtárban menjen végbe. Ez teszi lehetővé és legkönnyebben megvalósíthatóvá a munkálatok összehangolását, a párhuzamosságok minimumra csökkentését. Az ilyen alapon ki-

jelölt könyvtár az adott dokumentum-kategória tekintetében az országos mikrofilmzés keretében központi feladatot láthatna el, szervezhető a munka összehangolását (központi katalógus, elkészült filmek címjegyzéke, mikrofilmmásolatok cseréje) és végeznék ilyen jellegű állományának nagysága folytán a munka zömét is a többi könyvtár állományának figyelembevételével.

Kéziratok mikrofilmzése

Az Országos Levéltáron kívül a kéziratos anyag döntő többsége néhány, elsősorban budapesti, nagy könyvtárban (OSZK, MTA) van, mégpedig az összes 14 millióra becsült felvételtől 11 millió, tehát a többi könyvtárban szétszórtan az egész mennyiségnek csak kis hányada található.

Az állományvédelmi mikrofilmzés országos programja keretében szervezési szempontból viszonylag ez a legegyszerűbb feladat, mert:

- a) a mennyiség viszonylag nem nagy;
- b) az anyag egyedi jellege miatt párhuzamosságról nem lehet szó, így összehangolásra nincs különösebb szükség;
- c) a kutatói igénybevétel (az eredeti dokumentumoké) csekély.

Szervezési munkára itt csupán azért lehet szükség, mert a kéziratos állagok

- a) muzeális jellegük miatt biztonsági szempontból is mikrofilmzésre szorulnak;
- b) egyedi jellegük miatt szükség van forrásértékük vagy rongáltsági fokuk alapján a mikrofilmzés sorrendjének eldöntésére;
- c) a kutatói igénybevétel a mikrofilm-másolatok révén fokozható.

A kéziratos anyag mikrofilmzésének megvalósításánál ajánlatos a tartalmi (vagy kézirattári) egységek sorrendjét követni.

Az alábbiakban az 1963. évi felmérésnek a *kéziratos anyagra* vonatkozó adatait közöljük nagyságrendben az egyes kategóriákon belül.

1. *Kódexek* (kötet): Pannonhalmi könyvtár 260, MTA Könyvtára 120, Debreceni Kollégiumi Nagykönyvtár 65, Esztergomi Főszékesegyház Könyvtára 40, Budapesti Egyetemi Könyvtár 34, Esztergomi Simor Könyvtár 20, Egri Líceumi Könyvtár 19, Szombathelyi Püspöki Könyvtár 18, Veszprémi Püspöki Könyvtár 5, Pécsi Egyetemi Könyvtár 1. Összesen *582 kötet*, kb. 295 500 mikrofilmfelvétel.

2. *Kötetes kéziratok* (kötet): OSZK 47 000, Debreceni Kollégiumi Nagykönyvtár 2300, MTA Könyvtára 1800, Esztergomi Főszékesegyház Könyvtára 1000, Egri Líceumi Könyvtár 570, Sárospataki Kollégiumi Könyvtár 300, Pannonhalmi Könyvtár 300, Székesfehérvári Püspöki Könyvtár 246, Budapesti Egyetemi Könyvtár 170, Országgyűlési Könyvtár 150, Szombathelyi Püspöki Könyvtár 118, Esztergomi Simor Könyvtár 60, Pécsi Egyetemi Könyvtár 50, Debreceni Egyetemi Könyvtár 50, Veszprémi Püspöki Könyvtár 47, Gödöllői Agrártudományi Egyetem Könyvtára 3. Összesen *54 164 kötet*, kb. 12,5 millió mikrofilmfelvétel.

3. *Levelek és kiskéziratok* (darab) OSZK 140 000, MTA Könyvtára 100 000, Debreceni Kollégiumi Nagykönyvtár 25 000, Pannonhalmi Könyvtár 6000, Debreceni Egyetemi Könyvtár 3000, Országgyűlési Könyvtár 3000, Szegedi Somogyi

Könyvtár 2000, Budapesti Egyetemi Könyvtár 1500, Egri Líceum Könyvtára 670, Sárosparaki Kollégiumi Könyvtár 500. Összesen 284 670 db, kb. 1,14 millió felvétel.

A kéziratok mikrofilmzése elsősorban biztonsági okokból szükséges, a mikrofilm-másolatok viszont más könyvtárakban az állomány kiegészítését, a szaktudományi vagy helytörténeti kutatás céljait szolgálhatják. A mikrofilmzés elsősorban magának az őrző könyvtárnak a feladata. Azoknak a könyvtáraknak, melyekben mikrofilmzés nincs, a területileg legközelebbi mikrofilmző könyvtárral vagy a hálózatba tartozó más könyvtárral (pl. hálózati központ), esetleg valamelyik erre vállalkozó könyvtárral vagy központi szerv mozgó mikrofilmző részlegével kell a mikrofilmzést megvalósítani. Ilyen feladatokat pl. az MTA Könyvtára oldhatna meg szállítható mikrofilmző berendezés segítségével.

A kéziratokról készített mikrofilmek jegyzékeinek kiadása a kéziratok dokumentumok szélesebb körű kutatását, használatát biztosíthatja.

Ősnyomtatványok és RMK-k mikrofilmzése

A könyvtárak bejelentése is bizonyítja, hogy a régi könyvek mennyisége a felmérés teljes anyagához viszonyítva a legkisebb, a párhuzamosságok kiküszöbölése nélkül is alig 4 millió felvételt jelentene. E kategória anyagának filmzése a szükséges könyvtörténeti és bibliográfiai előmunkálatok előrehaladottsága miatt viszonylag a legkönnyebben megvalósítható. A régi nyomtatott művek mikrofilmzésekor döntő szempontnak az állomány állapotát kell tekinteni, mert az igénybevételük viszonylag nem nagy: csak történeti, főként irodalomtörténeti és könyvtörténeti kutatásokra korlátozódik. Ugyanakkor mikrofilmzésüket nem kell teljes egészében a legsürgősebb országos mikrofilmzési feladatok közé sorolni, mint ahogyan régebben gondolták, mert:

a) a régi kiadványok anyaga viszonylag tartós (tartósabb pl. mint a hírlapoké);

b) a rongált példányok megőrzése a restaurálás segítségével egyébként is biztosítandó;

c) több példány esetén mint értékes, védett anyagot kezeli, használatuk kis mértékű.

A régi könyvek mikrofilmzése a könyvtárakban található állományrészek nagysága szerint szervezhető meg.

1. *Ősnyomtatványok* (kötet): OSZK 1260, Budapesti Egyetemi Könyvtár 1020, Székesfehérvári Püspöki Könyvtár 493, Esztergomi Főszékesegyház Könyvtára 213, Debreceni Kollégiumi Nagykönyvtár 148, Szombathelyi Püspöki Könyvtár 105, Egri Líceum Könyvtára 92, Pápai Református Kollégium Könyvtára 40, Pécsi Egyetemi Könyvtár 17, Veszprémi Püspöki Könyvtár 16, MTA Könyvtára 8. Összesen: 3412 kötet, kb. 1,24 millió felvétel.

2. *Régi Magyar Könyvtár* (kötet): OSZK 3681, Budapesti Egyetemi Könyvtár 2230, Debreceni Kollégiumi Nagykönyvtár 1200, Debreceni Egyetemi Könyvtár 500, Pécsi Egyetemi Könyvtár 400, Sárospataki Kollégiumi Könyvtár 300, Egri Líceum Könyvtára 262, MTA Könyvtára 200, Esztergomi Főszékesegyház Könyvtára 180, Kecskeméti Református Könyvtár 162, Székesfehérvári Püspöki

Könyvtár 162, Országgyűlési Könyvtár 100, Szombathelyi Püspöki Könyvtár 30, Veszprémi Püspöki Könyvtár 16, Miskolci Megyei Könyvtár 2. Összesen: 9425 kötet, kb. 2,83 millió mikrofilmfelvétel.

Az ősnymtatványok állományvédelmi mikrofilmezésénél tekintetbe jövő anyag 1/3 része az OSZK-ban és a Budapesti Egyetemi Könyvtárban van. A munkálatokat a két nagy könyvtárnak kellene megszerveznie, figyelembe véve, hogy az egyházi könyvtárakban szétszórta jelentős mennyiségű ősnymtatvány található. A párhuzamosságok kiküszöbölése itt igen fontos. A filmezés azonban, minthogy az eredeti példányok úgysis védettek — az unikumok és a pusztulás veszélyének kitett igen ritka példányok kivételével — nem sürgős.

Az RMK anyag mikrofilmezése kimondottan *nemzeti könyvtári feladat*. A bejelentett 9425 RMK-kötetnek mintegy fele van az OSZK-ban (3681 kötet) és a Budapesti Egyetemi Könyvtárban (2230 kötet). Megjegyzendő, hogy ebben a korábban már mikrofilmre vett anyag nem szerepel, pedig az OSZK az MTA Könyvtárához hasonlóan RMK-gyűjteményének jó részét már mikrofilmezte. A felmérés során az adatokat szolgáltató könyvtárak általában 100—500 kötetnyi RMK-gyűjtemények mikrofilmezését tartották szükségesnek. Feltehetően sok azonos mű van a könyvtárakban, s ezért a párhuzamos reprodukálás kiküszöbölésére nagyon kell figyelni. Ezt az új RMK-bibliográfia munkálataival összekapcsolva lehet legcélszerűbben megoldani az MTA RMK-munkaközösségével együttműködve. Elsősorban az egyetlen példányban ismert anyag mikrofilmezését kell biztosítani. A több példányban meglevő RMK-k filmezését a példányok teljességének, rongáltsági fokának összehasonlítása alapján kell megvalósítani, s minden esetben a legteljesebb és legépebb példányt fényképezni. Az esetleges csonkaságokat a fényképezés során más példányokból ki lehet egészíteni. Az országos mikrofilmezési program keretében meg lehetne valósítani, hogy a ritkább RMK-k mikrofilmjéről eredeti példánnyal nem rendelkező könyvtárak a biztonság fokozása és a kutatás megkönnyítése érdekében pozitív mikrofilmmásolatokat kapjanak. Az RMK-k pozitív mikrofilmjeinek cseréjéről az OSZK és az MTA Könyvtára között már folytak tárgyalások, azonban egyelőre csak néhány esetben került erre sor.

Hírlapok és folyóiratok mikrofilmezése

Az 1963. évi felmérés adataiból kiderült, hogy mind a munka összehangolása mind tényleges nagysága miatt ez az országos mikrofilmezési program legnagyobb feladata:

- a) mennyisége a legnagyobb;
- b) anyaguk, különösképpen a hírlapoké, rendkívül gyorsan pusztul;
- c) a könyvtárakban őrzött példányok a legkevésbé teljesek, s ezért kiegészítésre szorulnak;
- d) a kutatói igénybevétel igen nagy fokú.

Megjegyzendő, hogy az egyes címek (évfolyamok) — különösen hírlapok esetében — igen terjedelmesek lehetnek, ezért a párhuzamos filmezést feltétlenül el kell kerülni.

A fenti okok miatt a mikrofilmezés során a könyvtárak együttműködése elengedhetetlenül fontos és a sorrendiség megállapítása rendkívül összetett és bonyolult elemzést követel meg (rongáltság, ritkaság, tartalom stb. szempontjából).

A hírlapok állományvédelmi mikrofilmzésének kérdését itt nem tárgyaljuk, mert ezzel jelen évkönyvünkben *külön tanulmány* foglalkozik.

A *folyóiratok mikrofilmzése* állományvédelmi szempontból általában nem sürgős feladat, mert azok a könyvtárak egész sorában sokszor több példányban is megtalálhatók, papíryanaguk tartósabb a hírlapoknál, állapotuk is jobb. Mindezek következtében mikrofilmzésük a munkálatok első szakaszában csak indokolt esetben lehet szükséges.

Az 1963. évi felmérés adatai mögött tehát — eltekintve a kiválasztással kapcsolatos munkálatoktól — lényegesen kisebb mikrofilmzési munka rejlik, mégis a periodikák, főként a hírlapok mikrofilmzése sokmillió tétel és az országos állományvédelmi mikrofilmzési program keretében *külön feladatként kell kezelni*. Az országos hírlap-mikrofilmzési program *megindítása elsőrendű és sürgős feladat*.

A párhuzamos mikrofilmzés kiküszöbölése

A mikrofilmzés során először a kevés példányban meglévő, unikumnak számító egységeket szükséges reprodukálni. Így az eredetit meg lehet a túlzott igénybevételtől óvni, és a pozitív másolatok révén az adott cím használatát több könyvtárban is lehet biztosítani.

A több példányban nyilvántartott művek mikrofilmzésére a második menetben kell csak sort keríteni. Akkor is ügyelve arra, hogy a filmzés csupán egyetlen esetben történjék meg, mégpedig a legteljesebb, legépebb példány alapján. Másolatokkal természetesen ez esetben is el kell az igénylő könyvtárakat, intézményeket látni.

A rendelkezésre álló szűk kapacitás mellett tehát — a gazdaságosság elvének ellentmondó és az előbbrejutást visszatartó — párhuzamos mikrofilmzést általában gondosan el kell kerülni. Bizonyos határokon belül azonban ezt mégis megengedhetőnek lehet tekinteni olyan esetben, amikor az egyeztetéshez szükséges munka és költségek nagyobbak, mint a mikrofilm párhuzamos elkészítése. Meg lehetne állapodni pl. abban, hogy 20—30 oldalnyi dokumentumok mikrofilmzéséhez egyeztetésre nincs szükség. Az összehangolás tehát esetleg csak nagyobb terjedelmű művekre lenne kötelező.

A párhuzamosságok kiküszöbölését jól előmozdíthatják az egyes *mikrofilmgyűjtemények jegyzékeinek* megjelentetésével, vagy mikrofilm KC létesítésével.

Az állományvédelmi mikrofilmzés összehangolása csak komoly bibliográfiai előkészítéssel, *lelőhelyjegyzékek*, *központi címjegyzékek* alapján lehetséges. Szükséges továbbá a programban részt vevő könyvtárak mikrofilmzési terveinek címszerűti egyeztetése. Ezt a munkát egybe kell kapcsolni a könyvtárak állományában meglévő leginkább teljes és sértetlen példányok kiválasztásával. Az ily módon végrehajtott előkészítés időigényes könyvtárosi feladat, és jóelőre meg kell előznie a mikrofilmzés technikai végrehajtását. Az összehangolás gyakorlatilag járható útja azonban nem lehet az, hogy a filmzés megkezdését a számba jöhető a nyag teljes felméréséig elhalasszuk, hanem a *feladatokat típusok szerint meg kell osztani a könyvtárak között*. A munkamegosztás egymagában is jelentős párhuzamosság kiküszöbölését teszi lehetővé. A munkamegosztás kereteinek kialakításához az 1963. évi felmérés anyagát jól fel lehet használni, de a feladatok szétozása után az egyes kategóriák részletterveit, az egyeztetést és a munka arányos részét annak

a könyvtárnak kell vállalnia, amelyikben az a leggazdagabb és azért a leggazdaságosabban hajtható végre. Az egyes kategóriák tekintetében kijelölt *szervező könyvtár feladata* a vele együttműködő könyvtárak munkájának koordinálása, a mikrofilmmezésre kerülő anyag kiválasztása, egységes szempontok alapján való előkészítése, valamint a munkában részt vevő (és esetleg más) könyvtárak mikrofilm-másolatokkal való ellátása.

Könyvtárközi együttműködés létrehozása

Az 1963. évi felmérés adatainak elemzéséből kiderül, hogy az *állományvédelmi mikrofilmzés feladatai leginkább néhány nagyobb könyvtárunkra hárulnak*. A legnagyobb feladat — az állományvédelmi mikrofilmzés egészének történeti és nemzeti jellege miatt — az Országos Széchényi Könyvtáré s megoldásában több más történelmileg kialakult és nemzeti jellegű állománnyal rendelkező nagy könyvtárunkkal kell együttműködnie. Amíg az ősnymtatványok mikrofilmzésének szervezését az OSZK esetleg más nagykönyvtárnak (pl. az MTA Könyvtárának vagy a Budapesti Egyetemi Könyvtárnak) is átengedhetné, sőt — az előzmények miatt — a kimondottan hungarika-jellegű RMK-k mikrofilmzésében is az MTA Könyvtárára támaszkodhatna, addig okvetlenül az OSZK-ra hárul a magyar periodika — elsősorban hírlapanyag mikrofilmzésének szervezése és lényegében a munka legnagyobb részének elvégzése is.

Az állományvédelmi mikrofilmzés országos programjához feltétlenül szükséges a *mikrofilmek kivitelezésére vonatkozó egységes módszerek és előírások kialakítása* elsősorban a filmen feltüntetendő adatok, jelzések stb. tekintetében, hogy azok minden könyvtárunk számára felhasználhatóak legyenek. Ebben a vonatkozásban jól felhasználhatók W. Barton javaslatai.¹¹

Az OKDT szakbizottságainak átszervezése során 1964-ben megszüntették az *Állományvédelmi és Mikrofilmzési Szakbizottságot*. Ennek egyik oka nyilván az volt, hogy közel öt évi munkája és javaslatai alapján sem valósultak meg tervei — különféle okok miatt — sem az állományvédelem, sem a könyvek kötetése és restaurálása, sem a mikrofilmzési akció megindítása tekintetében.

Az OKDT *Állományvédelmi és Mikrofilmzési Szakbizottságának* megszűnése után az Országos Széchényi Könyvtár maga próbált lépéseket tenni mikrofilmzési kérdések előbbrevitelére. Az OSZK intézetvezetése részéről létrehívott *Mikrofilm Bizottság* igyekezett tisztázni¹²:

1. az állományvédelmi mikrofilmzés alapelveit és módszereit;
2. más könyvtárakkal való mikrofilmzési kooperáció lehetőségeit és feltételeit;
3. az országos állományvédelmi mikrofilmzési program szervezésének és a nemzeti könyvtár szerepének kérdését.

E munka nyomán sikerült néhány kérdést világosan, az eddiginél pontosabban megfogalmazni.¹³

E vizsgálódások alapján kialakult az az álláspont, hogy az országos állományvédelmi mikrofilmzés végső célja: *a nemzeti könyvkincs megmentése*, ami a legszélesebben értelmezve nemzeti könyvtári feladatnak is felfogható. A történelmi múlt következtében több olyan könyvtárunk van, mely állománya jelentős részét tekintve határozottan hungarika-jellegű gyűjtésre törekedett, így pl. az MTA

Könyvtára a magyar irodalom régi anyagának, ezek között is az RMK-kötetek rendszeres gyűjtésére törekedett. Ezt a szerzeményezési elvet mikrofilmmezés tekintetében is erősen hangsúlyozza. Az azonos célkitűzések összehangolása az OSZK és az MTA Könyvtára között kézenfekvő követelmény. Az OSZK szempontjából nézve az országos állományvédelmi mikrofilmmezés lényegében a gyűjteményben nem szereplő hungarikák mikrofilm formájában való megszerzését, illetve nem teljes anyagának kiegészítését jelenti, melyben más könyvtárak segítségét is igénybe kívánja venni. A többi könyvtár számára az országos programban való közreműködés egyrészt azt jelentheti, hogy a működéséhez és törekvéseihez szükséges olyan művek mikrofilmjeit, melyekhez más módon hozzájutni nem tud, a nemzeti könyvtár állományának mikrofilmmezése segítségével megszerezheti. Az állományok ilyen kölcsönös kiegészülése — mint már hangsúlyoztuk — a nemzeti könyvkiadás fokozottabb biztonságát és a használat számára való jobb feltételeket biztosítja országos méretekben.

E célkitűzések mellett hangsúlyozni kell továbbá azt, hogy a biztonsági okokon túlmenően arra kell törekedni, hogy

a) az elkészült negatív mikrofilmek archivális kezelése a tartós megőrzés feltételeinek megfelelő módon megvalósuljon. A negatív mikrofilmek állandó későbbi igénybevételét tehát nem lehet megengedni, hanem olyan módszereket kell kidolgozni, melyek lehetővé teszik egy másodpéldányról (másodnegatív, pozitív-mikrofilm) az olvasói igények kielégítését;

b) a mikrofilm elkészülte után a veszélyeztetett eredeti kiadványokat, kéziratokat — indokolt esetben — a használatból ki kell vonni s az olvastatást mikrofilmről biztosítani.

Az archivális megőrzés (negatív mikrofilmek megőrzése) és a biztonsági és kutatási szempontból készült pozitív mikrofilmek szétszortása tekintetében az országos együttműködés megszervezése szintén szükséges.

Az országos állományvédelmi mikrofilmmezés a szükséges kapacitással és teljes szélességében *a könyvtárakban jelenleg rendelkezésre álló technikai felszereléssel és létszámmal* lényegében nem indítható meg és a mikrofilmmezést végző könyvtárak a náluk folyó és általában saját állományukra szorítkozó mikrofilmmezést jelentősen fokozni nem tudják. Az adott lehetőségek között a programot *csak a legsürgősebb feladatokra leszűkítve* és a könyvtárak közötti mikrofilmmezési *együttműködést megvalósítva* lehet az óhajtott úton megindulni. Ehhez azonban az is szükséges, hogy a kooperációt vállaló könyvtárak tisztázzák célkitűzéseiket, és állományukat illető előkészítő munkákat (a mikrofilmmezésre kerülő anyagok cím szerinti kiválasztása, egyeztetése, cíMLEÍRÁSA stb., stb.) elvégezzék. A mikrofilmmezés megindítására csak ezek után lehet gondolni. Több tapasztalat azt mutatja, hogy nem mindig a mikrofilmmezés technikai lehetőségeinek vagy a mikrofilm-üzem kapacitásának a hiányán múlik egy-egy feladat megindítása és lebonyolítása, hanem azon, hogy a kereteket a kellő könyvtárosi előkészítés híján nem tudták kitölteni.

Jelenleg állományvédelmi mikrofilmmezést nagyobb méretekben csak néhány nagy könyvtár folytat, elsősorban az OSZK, továbbá az MTA Könyvtára, a Budapesti Egyetemi Könyvtár (egyelőre még nem saját laboratóriumában), a Szegedi Egyetemi Könyvtár és a Debreceni Egyetemi Könyvtár. Az OSZK az utóbbi években fokozatosan igyekezett mikrofilmmezési-kooperációs megállapodásokat kötni ezekkel a könyvtárakkal, melyek az OSZK igényei alapján negatív mikrofilmfelvételek elkészítését vállalták a nemzeti könyvtár Mikrofilmtárának

gyarapítására. Az OSZK viszont szükség esetén a negatívokról pozitív-mikrofilmet készített és juttatott vissza a könyvtárnak. *Az egyezményt a kölcsönös teljesítések anyagköltség és munkaidőigény alapján alakították ki.* Az OSZK több éven keresztül nagyobb mennyiségben vállalta pl. a Budapesti Egyetemi Könyvtár mikrofilm negatívjairól pozitív mikrofilmek másolását (a nyersanyagot ehhez az EK adta). Más könyvtárak számára csere vagy önköltségi alapon teljesített mikrofilmezést az OSZK. Különösen eredményesnek ígérkezik a Szegei Egyetemi Könyvtárral (a Somogyi Könyvtár állományát is figyelembe véve) kialakuló együttműködés. Hasonlóképpen remélhető, hogy a Debreceni Egyetemi Könyvtárral mikrofilm-üzemének korszerű mikrofilm-felvevőgéppel való felszerelése után hasonlóan gyümölcsöző kooperáció alakulhat ki. Ezek a megállapodások esetleg csak mennyiségi keretek, melyeket a két könyvtár saját — de az országos programnak alávetett — igényei (kérései) szerint tölt ki; de lehetnek olyanok is, melyek határozottan valamilyen területre irányulnak, pl. hírlapok mikrofilmjeinek cseréjére, illetve kölcsönös mikrofilmezésére. Ugyanígy pl. megállapodás jöhetne létre az OSZK és az MTA Könyvtára között az RMK-k mikrofilmjeinek cseréjére (pozitív mikrofilmek formájában). Jó kezdeményezés az is, hogy egyes könyvtárak (pl. az MTA Könyvtára) mikrofilmezésre be nem rendezkedett könyvtáraktól, pl. egyházi könyvtáraktól azok régi könyveit (ősnymtatványok, RMK-k) vagy kéziratait mikrofilmezésre elkéri saját állománya kiegészítésére, s ezzel egyúttal az országos állományvédelmi program kereteibe beillő funkciót tölt be.

A könyvtárak a kurrens kutatói igényeket és a könyvtárközi kölcsönzés igényeit sokszor mikrofilm formában teljesítik. E korszerű szolgáltatás azonban nem egyszer gátolja az állományvédelmi mikrofilmezést. Így például a Debreceni Egyetemi Könyvtárban — a mikrofilm üzem adott kapacitása mellett — a kurrens egyetemi igények kielégítése miatt éveken keresztül nem, vagy alig tudtak állományvédelmi célból mikrofilmezni. Nem szabad azonban elfeledkezni arról sem, hogy a könyvtárközi kölcsönzés mikrofilmen való teljesítése egyúttal állományvédelmi szerepet is betölt: ha az eredeti kölcsönzése helyett mikrofilmet küldenek, ezzel csökken az eredeti példány veszélyeztetettsége. Természetesen azt is biztosítani kell, hogy az állandó fényképezés se jelentsen az eredeti példány számára túlzott igénybevételt. Ezért a gyakran keresett művekről érdemes erre a célra mikrofilmet (másod-negatívot) készíteni, amelyről — az eredeti újabb kézbevétele nélkül — lehet a kérők számára másolatot (pozitív mikrofilmet vagy papírmásolatot) szolgáltatni.

A fenti megfontolásokból látható, hogy az állományvédelmi mikrofilmezés végső soron összefügg a könyvtári szolgáltatások teljesítésével is: állományvédelem és az olvasói igények kielégítése — ami a könyvtár végső célja — szorosan összetartoznak.

Helytörténeti anyag mikrofilmezésének kérdése

Az utóbbi években több megyei könyvtár erőteljesen fejleszti a helyi kutatások kielégítésére szolgáló helytörténeti gyűjteményét. Az ilyen jellegű környgyűjtemény teljessé tételére természetszerűleg kínálkozik a mikrofilmezés, mely a különféle dokumentum-típusok vonatkozó anyagát visszamenőleg is összegyűjtetővé teszi és ezáltal egységes gyűjtemény alakítható ki. Egyrészt beletartozik

ebbe a munkába hiányok esetén a helyi kiadású hírlapok, folyóiratok és egyéb nyomtatott anyag mikrofilmen való megszerzése, de ide sorolható a legkülönbözőbb dokumentumok helyi vonatkozású részleteinek (folyóiratcikkek, kéziratok, metaszetek stb.) mikrofilmen való begyűjtése is.

A fenti okok miatt érthető, hogy az említett könyvtárak most már rendszeresen állítanak be jelentős összegeket költségvetésükbe ilyen jellegű mikrofilmezésre. Ezekkel a helyi igényekkel, melyek évente esetleg több tízezer felvételt is jelenthetnek, valamely legközelebbi mikrofilmező könyvtárat, főként pedig mint az állomány legvalószínűbb gyűjtőhelyét az OSZK-t keresik meg. E kérések egy része jellegénél fogva olyan lehet, hogy a Nemzeti Könyvtárnak is feladatkörébe esne a kért címek mikrofilmezése, azonban ezek reprodukálására csak másod- vagy harmadsorban kerülhet sor. Ha a Nemzeti Könyvtár a helytörténeti kutatások szempontjából fontos anyag mikrofilmezését vállalja, csak saját sürgősebb, országosan fontos feladatainak rovására teheti azt. Mivel a Nemzeti Könyvtárban egyelőre nem lehet megoldani egy olyan kapacitású nagy központi mikrofilm-üzem létrehozását, mely egyaránt képes lehetne saját feladatainak gyorsabb ütemű elvégzésére és az országosan jelentkező helyi igények kielégítésére, e feladatok megoldását az *érdekelt könyvtárak anyagi összefogásával* (a szükséges beralap és anyagköltségek közös viselésével) lehetne megoldani oly módon, hogy az OSZK (és esetleg még más vidéki mikrofilmező központ) mikrofilmüzemeit egy második (esetleg csak félnapos) műszak beállításával foglalkoztatnák.

Itt vetődhet fel egy, a *könyvtáraktól független központi mikrofilmező üzem felállításának gondolata*, mely a mikrofilmezésre be nem rendezkedett könyvtárak igényeit kielégíthetné. Ezzel kapcsolatban meg kellene fontolni, hogy vajon mit jelentene az állomány biztonsága és védelme szempontjából az, ha a könyvtáraknak legértékesebb dokumentumaikat kellene egy ilyen központi laboratóriumba szállítaniok?

A szakkönyvtárak helyzete a mikrofilmezés kérdésében

Az országos és az ágazati szakkönyvtárak — beleértve a szakegyetemek és szakfőiskolák könyvtárait is, valamint az MTA hálózatába tartozó szakkönyvtárakat — profiljuk, gyűjtőköriük és feladataik tekintetében az *állományvédelmi mikrofilmezéstől merőben idegenek*. Náluk a mikrofilmezés vonatkozásában is a modern szakirodalom dokumentációja az elsődleges feladata: tájékoztatás a kutatás és a szakoktatás érdekében. Ennek ellenére, *mégis segíthetnek az országos állományvédelmi mikrofilmezési program megvalósításában*, ha fokozottabban vállalják azon kurrens kérések kielégítését, melyeket állományuk alapján teljesíteni tudnak, pl. a könyvtárközi kölcsönzés számára való mikrofilmezésben, vagy olyan szakmai és tudománytörténeti anyag mikrofilmezésében, mely ugyan hungarika-jellegénél fogva az OSZK állományából is reprodukálható, viszont természetesen a megfelelő szakkönyvtárban is megtalálható.

A mikrofilm-üzemek technikai ellátottságának és munkaszervezésének kérdése

A korábbiakban elmondottakból az a következtetés vonható le, hogy az országos állományvédelmi mikrofilmmezési program megvalósítása elsősorban a meglévő mikrofilm-üzemekre épülhet fel és azokat kell e feladatra megerősíteni. Amint láttuk a tennivalók zöme az OSZK-ra hárul, ezért itt kell kialakítani egy a jelenleginél nagyobb kapacitású mikrofilm-üzemet. Ennek feltételei legkésőbb a nemzeti könyvtár új épületébe való költözésével lennének megvalósítandók.

Ahhoz, hogy az országos állományvédelmi mikrofilmmezés kibontakozhassék, az OSZK mikrofilmmezési kapacitásának legalább 1–1,5 millió évi felvételre kell alkalmasnak lennie. E mellett azonban szükséges, hogy ebben a munkában a meglévő legjelentősebb mikrofilmmező könyvtárakban (pl. az MTA Könyvtárában, a Debreceni Egyetemi Könyvtárban, a Szegedi Egyetemi Könyvtárban) is olyan műszaki feltételek legyenek kialakíthatók, melyek — a könyvtárosi szervezési és előkészítési munkák mellett — az országos állományvédelmi mikrofilmmezés érdekében e könyvtárak együttműködését komoly mértékben fejleszthetővé teszik. Szükség volna ezen felül arra is, hogy megfelelő mikrofilmmezési kapacitásra berendezkedjék néhány olyan más nagy könyvtár is, mely jellegénél fogva az állományvédelmi mikrofilmmezésben részt tudna vállalni.

Az állományvédelmi mikrofilmmezési program megvalósításának természetesen nem jelentéktelen költség-kihatásai lennének. E költségek a külső szemlélő számára esetleg túlzottnak látszanak, ha csak úgy értékeljük őket, mint a könyvtárak állományának megmentésére irányuló biztonsági intézkedést. Ha viszont tudatában vagyunk annak, hogy az állományvédelemnek ez a legnagyobb kapacitást biztosító és legolcsóbb lehetősége, és hozzávesszük azt, hogy a mikrofilmmezés azáltal teljesíti igazán állományvédelmi feladatát, ha az eredeti dokumentumok helyett a mikrofilmek másolatait adjuk használatba, akkor a megvédendő értékek mellé állítva a mikrofilmmezés költségeit, ezek elviselhetőbbnek fognak látszani. De figyelembe kell még ezen felül venni azt is, hogy az állományvédelmi mikrofilmmezés a tudományos kutatások számára nemcsak az utókort tekintve, de már napjainkban is a könyvtárak anyagának szélesebb körű tudományos használatát biztosíthatja, pl. azáltal, hogy a kutató munkahelyének székhelyén juthat hozzá az anyaghoz. Ezzel érdembeli kutató munkájához takarít meg időt. Az említett szempontok alapján kell tehát mérlegelni, hogy mibe kerül az állományvédelem céljára elkészülő mikrofilm.

Megfelelőképpen magas termelékenyséű mikrofilm üzem megszervezése esetén (1–2 automatikus mikrofilmfelvétel, 1 automatikus filmelőhívógép, mikrofilm-olvasó készülék a filmek ellenőrzésére) a beruházások amortizációját 10 évre számítva, a munkabérek és anyagköltségek figyelembevételével viszonylag alacsony mikrofilmelőállítási költségekhez jutunk, mert egy felvétel kb. 0,50 Ft önköltségű.

Felvételgép, előhívógép stb. évi amortizációja	100 000 Ft
Munkabérek (1 könyvtáros és 2 műszaki)	80 000 Ft
20 000 m dokumentumfilm (kb. 500 000 felv.) vegyszerekkel és fogyóanyagokkal	80 000 Ft
Összesen	260 000 Ft

Két felvevőgép esetén is elegendő lehet egy előhívógép és ez az önköltség bizonyos csökkentését eredményezi: míg 1 felvevő esetén 0,52 Ft, addig 2 felvevőgép esetén ugyanilyen számítás mellett 0,48 Ft jut egy mikrofilm-felvételre.

Ha a negatív mikrofilm-felvételeket 0,50 Ft-tal számoljuk, akkor a különféle méretű dokumentumok mikrofilmezésének költségei alapján megállapíthatjuk, hogy mikrofilm-negatívunk milyen „szerzeményezési” értéket képvisel saját előállításban.

1 felvételen:	1 könyvoldal	2 könyvoldal	Ft
100 felv.	100 old.	200 old.	50 Ft
250 felv.	250 old.	500 old.	150 Ft
750 felv.	750 old.	1500 old.	450 Ft

Egy 30 m-es negatív mikrofilmtekerés tehát, mely 750 felvételt (tehát pl. 750 újságoldalt vagy 1500 könyvoldalt) tartalmaz, önköltségben 450,— Ft értéket képvisel. Ez pl. megfelel egy újság negyedéves kötetének, ha az újság átlagban 10 oldalas (hétköznap 8, vasárnap 16 oldal). Egy négy tekerésre terjedő újság mikrofilmje tehát 1800 Ft, ami természetszerűleg meghaladja az eredeti példány kurrens előfizetési árát. A mikrofilmezés tehát csak értékes, más módon nem pótolható anyagok esetében kifizetendő.

Az elkészült mikrofilm-negatív alapján készített további másodpéldányok (pozitív mikrofilmek) költségei lényegesen alacsonyabbak. Egy automatikus filmmásológép műszaki teljesítménye rendkívül nagy (egy készülékben több ezer méter filmet képes átfuttatni), a gyakorlatilag elvégezhető másolási mennyiséget csak a másolandó negatívok összeállítása és előkészítése korlátozza. Ha egy másolóüzem megfelelő számú laboránnal és kellő előhívási kapacitással (1 automatikus filmmásoló és 2 nagy teljesítményű előhívógép) kerülne megszervezésre, az önköltség igen alacsonyan lenne tartható. Ha egy műszakban csupán 10 db 30 m-es mikrofilmtekerés másolásával számolunk is, ez évi 3000 filmtekercset jelent. Az amortizációs költségeken kívül ez évi 100 000 m pozitív filmnyersanyag és a munkabérek költségeivel számolva filmkockánként 0,12—0,14 Ft, vagyis egy 4 filmtekeresre terjedő újságévfolyam mikrofilm-másolatának önköltsége a negatívával (1800,— Ft) szemben csak kb. 400,— Ft. (Ez tehát negyedénél is kevesebbe kerül.) A nagyobb termelékenységű másolóüzem a költségeket egyötöd rész alá szállíthatná. Ez a megfontolás indokolja a párhuzamos mikrofilmezések kiküszöbölését, mert az így megtakarított összegből a még újabb mikrofilm-felvételek elkészítése válik lehetővé, vagy a könyvtárak együttműködésük keretében megfelelő számú mikrofilm-másolatokat kaphatnának az állományvédelem és biztonság, valamint a kutatás előmozdítása céljára.

A mikrofilm üzemek munkaszervezésével kapcsolatos alapelveket, pl. a különféle állandó jellegű és a kurrens feladatok összehangolásának kérdéseit a mikrofilm kézikönyveken kívül *Donker—Duyvis* klasszikusnak számító tanulmányából¹⁴ ismerhetjük meg.

Következtetések

Az országos állományvédelmi mikrofilmezési program nagyobb ütemű megindításához okvetlenül szükséges a működő könyvtári mikrofilm-üzemek műszaki és létszámbeli fejlesztése.

1. Az OSZK-ban az országos hírlap-mikrofilmzési program céljára újabb, hírlap-fényképezésre alkalmas mikrofilmfelvevő készülék beszerzése szükséges megfelelő létszámfejlesztéssel, hogy a jelenlegi termelés az állományvédelmi mikrofilmzés céljára kétszeresére emelhető legyen.

2. Az MTA könyvtárát, ill. annak mikrofilm-üzemét kellene kijelölni az RMK országos mikrofilmzési program szervezésére.

3. A Szegedi Egyetemi Könyvtár az OSZK-val megindított mikrofilm-kooperációja továbbfejlesztésével saját és a Somogyi Könyvtár állományának figyelembevételével fokozottabban bekapcsolódhat az országos állományvédelmi mikrofilmzés programjába.

4. A Debreceni Egyetemi Könyvtár mikrofilm-üzemének korszerűsítése (hírlapfényképezésre is alkalmas felvevőgép és előhívó berendezés beszerzése) után megfelelő létszámmal — a jelenlegi kurrens egyetemi feladatok ellátásán felül — alkalmassá válhat arra, hogy az OSZK-val való együttműködést eredményesen továbbfejlessze főként a Debreceni Kollégiumi Nagykönyvtár és a sárospataki kollégiumi könyvtár állományának, valamint környező megyei könyvtárak helytörténeti anyagának mikrofilmzésével.

5. Az országos mikrofilmzési program keretében a hírlapok mikrofilmzésének kérdését külön kiemelt programként kell kezelni, sőt esetleg külön lehetne választani a szervezés és végrehajtás szempontjából egyaránt a hírlapok mikrofilmzését a folyóiratokétól is.

A kéziratok és a régi kiadványok mikrofilmzési programjai a megfelelő árnyok figyelembevételével párhuzamosan folytathatnak tovább, de elképzelhetők ezen belül egyes külön akciók is valamilyen tartalmi körülhatárolással, pl. egy-egy tudományos területre vonatkozó tudománytörténeti anyag állományvédelmi mikrofilmzése könyvtárközi összefogással. Ilyen jellegű állományvédelmi mikrofilmzési programokat szakkönyvtárak (OMKDK, műszaki egyetemek könyvtárai stb.) is megszervezhetnék és lebonyolíthatnának.

6. A mikrofilmzési programok kidolgozásakor az egyes csoportokba tartozó címek megállapítása után azokat az alábbi szempontok alapján kell rangsorolni (sürgősségi sorrend): 1. a kutatás szempontjából legjelentősebb címek; 2. a fellelhető példányszám; 3. a példányok állapota, rongáltsági foka; 4. a könyvtárakban felmért igénybevétel foka.

7. Az állományvédelmi mikrofilmzési programok egyes részleteinek megszervezésekor az együttműködés kiterjedhet: *a)* a mikrofilmzésre kerülő állományrészek jegyzékeinek egyeztetésére; *b)* a legteljesebb példányok kiválasztására, illetve a hiányok kiegészítésére; *c)* kölcsönös mikrofilmzésre; *d)* a negatívokról készülő filmmásolatok kölcsönös cseréjére, illetve negatívokért pozitív mikrofilm szolgáltatására; *e)* központi katalógusok szerkesztésére és mikrofilm-címjegyzékek kiadására.

8. Az OSZK Mikrofilm Bizottságát ki kell bővíteni az országos mikrofilmzési programban részt vevő könyvtárak és a megfelelő tudományos intézmények képviselőivel (állandó jellegű tagokkal, ill. egyes kérdések megvitatására meghívott szakértőkkel). E bizottság lenne hivatott a programba tartozó egyes területek (kéziratok, ősnymtatványok és RMK-k, hírlapok stb. mikrofilmzése) kapcsolatos alapelvek kidolgozására és elfogadására, illetve döntésre abban, hogy a gya-

korlati szervezési és végrehajtási feladatokkal melyik könyvtárat bízzák meg. Ez hagyná jóvá a mikrofilmzésre kerülő címek tervét és ellenőrizné elvi vonatkozásokban az együttműködést.

*

Az országos állományvédelmi mikrofilmzés jelentős mértékben a nemzeti könyvtár ügye, de szervezeti hovatartozásától függetlenül a könyvtárak közös érdeke. Megszervezése fokozatokban, a könyvtárak közötti munkamegosztással, a könyvtárak spontán, önkéntes együttműködésével lényegében már megindult. Ez a munka talán különösebb „központi intézkedés” nélkül is továbbfejleszthető és fokozható, ha ebben az irányban a feladatokat mindenütt reálisan felméri, s megvalósítására komoly erőfeszítéseket is tesznek.

De ezzel még nem lehet megelégedni. A maximális erőfelfejtés érdekében a feladatokat helyesen megállapító, tudatos együttműködés kiépítésére van szükség. Csak így biztosítható, hogy az állományvédelmi mikrofilmzés, ez a fontos könyvtárpolitikai célkitűzés a megvalósulás útján előbbre jusson.

Jegyzetek

1. Babiczky B.: *Az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilmháza*. = *Az OSZK Évkönyve 1960*. Bp. 1962. 38—53. p. és *A reprográfia jelentősége a korszerű nemzeti könyvtárban*. = *Az OSZK Évkönyve 1963—1964*. Bp. 1966. 57—67. p.
2. *Könyvtárpolitikánk alapproblémái*. (OKT soksz.) (Bp. 1958.) 23 p.
3. *Tájékoztató a könyvtárügy és a könyvtárak távlati fejlesztési tervének elkészítéséhez*. (1959. jan. 17.) (OKT soksz.) 7 p.
4. *Az Országos Könyvtárügyi Tanács szakbizottságainak programja (1959)*. (OKT soksz.) 7 p.
5. *A könyvtári állományvédelem országos 15 éves távlati terve*. Összeáll. az OKT Raktározási, Állományvédelmi és Mikrofilm-Szakbizottsága. (1959). (OKT soksz.) 12 p. és *A könyvtári állományvédelmi országos 15 éves távlati terv*. Összefoglalás. Összeáll.: az OKT Raktározási, Állományvédelmi és Mikrofilm-Szakbizottsága (1959). (OKT soksz.) 3 p.
6. *A könyvtári mikrofilmzés és fotómásolás problémái*. [AZ OKT Raktározási, Állományvédelmi és Mikrofilm-Szakbizottság vitaanyaga, 1959.] Soksz. 12 p.
7. *Emlékeztető 1961. július 10.* [Az OKT elnöksége és az MM Könyvtár Osztálya számára az OKT Raktározási, Állományvédelmi és Mikrofilm-Szakbizottsága által készített kézirat.] Az OKDT szakbizottság iratai között.
8. A könyvtárak eredeti levelei, a szakbizottsági javaslat (1962) az országos állományvédelmi mikrofilmzési program megvalósítására és az ezzel kapcsolatos kiegészítő észrevételek az OKDT szakbizottság iratai között.
9. *Előterjesztés a könyvtári állományvédelem legfőbb kérdéseinek megoldására* (1964. febr. 24.) OKDT soksz. 10 p. + 6 mell.
10. *Az országos mikrofilmzési terv kérdései és nemzeti könyvtárunk*. = *OSZK Híradó*. 1964. 5. sz. 117—121. p.
11. *Az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilm-Címjegyzékei*. 1. *Hírlapok és folyóiratok mikrofilmjei*. Összeáll.: Pálincás Sándorné. Bp. 1963. 35 p., 2. *Magyar nyelvű újkori kötetes kéziratok mikrofilmjei*. Összeáll.: Pálincás Sándorné. Bp. 1963. 71 p., 3. *Analekták és levelek mikrofilmjei*. Összeáll.: Pálincás Sándorné. Bp. 1964. 43 p.
12. Barton, W.: *Bibliothek und Mikrofilm*. Ein vorläufiger Überblick über die Mikrofilmpraxis deutscher Bibliotheken unter besonderer Berücksichtigung der Zeitungverfilmung. = *Zeitschr. Bibliotheksw. u. Bibliogr.* 1964. 3. sz. 127—147. p. (Bibl. 144—147. p.) és Barton, W.: *Zeitungverfilmung in Deutschland*. = *Reprographie*. Bericht über den I. Internationalen Kongress für Reprographie. Köln 14—19. Oktober 1963. 365—368. p.

13. Lásd az OSZK vezető kollégiumának anyagait: *Szemponatok a Hírlaptár 5 éves mikrofilm távlati tervének kialakításához* (1965. okt.) Soksz. 6 p. — OSZK Kollégiumi előterjesztések (Koll. 16—1965) Tárgy: *Jelentés az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilmtárának felülvizsgálatáról*. Soksz. 21 p. — OSZK Kollégiumi előterjesztés (Koll. 17—1965) Tárgy: *A hírlaptári anyag mikrofilmzésével kapcsolatos problémák*. Soksz. 6 p. — *Az állományvédelmi mikrofilmzés országos programjának kérdései*. [Készült az MM Könyvtárosztálya számára az OSZK Mikrofilmtára felülvizsgálatával kapcsolatos anyag mellékleteként.] Összeáll.: Babiczky Béla. Kézirat. 16 p. — *A könyvtári állományvédő mikrofilmzés országos fejlesztésének tervezete*. (OSZK Kollégiumi előterjesztések 2. sz. melléklete, 1964. május.) Soksz. 5 p.
14. Donker—Duyvis, F.: *Les services de reproduction de documents. Comment les organiser et les administrer efficacement.* = *Bull. Unesco Bibl.* 14. Vol. (1960:6) 257—278. p. (Bibl. 277—278.)

Ein Projekt zur Verfilmung ungarischer Bibliotheksbestände und die diesbezüglichen Aufgaben der Nationalbibliothek

B. BABICZKY

Der Nationale Bibliotheksausschuss hat im Jahre 1959 die Grundlagen der ungarischen Bibliothekspolitik ausgearbeitet, in welcher — unter anderen Fragen — auch die Wichtigkeit der Bestanderhaltung betont wurde. Der Nationale Bibliotheksausschuss organisierte dann aus Experten der einzelnen Bibliotheken einen Unterausschuss für die Bewältigung dieser Aufgaben. Diese Organisation hat im Jahre 1962 in 7 Grossbibliotheken, dann im Jahre 1963 in 26 kleineren Bibliotheken durch Rundfragen die notwendigen Angaben gesammelt, und auf dieser Grundlage Vorschläge zu einem nationalen Plan für die Bestanderhaltung in den Bibliotheken gemacht.

Die Bibliotheken haben auf die Herstellung von etwa 90 Millionen Mikrofilmaufnahmen Anspruch erhoben. In dieser Zahl sind selbstverständlich auch viele alte Bücher, Zeitschriften und Zeitungen einbegriffen, die in mehreren Bibliotheken vorhanden sind. Wenn aber eine jede Bibliothek ihre Schätze unabhängig von den anderen verfilmen sollte, so würde das zu einer parallelen Verfilmung vieler Bestandteile führen. Die Verfilmung wäre also ohne Koordination der Arbeiten sowohl von finanziellem als von aus bibliothekarischem Gesichtspunkt ungünstig. Die Vermeidung von parallelen Verfilmungen ist auch deshalb sehr wichtig, weil Mikrofilmaufnahmen ziemlich teuer sind, dagegen Positivfilmkopien sich für 1/4—1/5 der Kosten herstellen lassen. Mit Hilfe der Koordination könnten die notwendigen Arbeiten in kürzeren Zeitabschnitten geleistet und gleichzeitig auch die verschiedenen Bibliotheken mit Positivfilmkopien versorgt werden. Auch könnte man für die Verfilmung die vollständigen Exemplare wählen und dadurch die Bestände der einzelnen Bibliotheken ergänzen.

Die Zielsetzung ist in erster Linie die Feststellung der Wichtigkeit und Reihenfolge der Verfilmung. Man soll wegen der verschiedensten Art von Dokumenten und ihrer verschiedenen Entstehungszeit die Arbeit unter den einzelnen Bibliotheken den dadurch gestellten Forderungen gemäss organisieren. Zum Organisator der Arbeiten sollte man jene Bibliotheken wählen, die auf einem oder anderem Gebiet den reichsten Bestand besitzen. Eine besonders dringende Aufgabe ist die Verfilmung der älteren ungarischen Zeitungen unter der Leitung der Nationalbibliothek und unter Teilnahme der wichtigsten Bibliotheken in der Hauptstadt und in den Provinzstädten. Die technischen Bedingungen zur Verfilmung der Bibliotheksbestände sind aber nur in einigen grossen Bibliotheken vorhanden, die aber selbst ihre eigenen Bedürfnisse nur in einem Zeitabschnitt von etwa einem halben Jahrhundert befriedigen können. — Diese Vorschläge konnten bis heute nicht realisiert werden. Nachdem der zuständige Unterausschuss seine Arbeit beendet hatte, organisierte die Nationalbibliothek in ihrem eigenen Rahmen einen Mikrofilm-Ausschuss, um die Grundlagen ihrer eigenen Bestandsverfilmung und die Möglichkeiten der Zusammenarbeit mit anderen Bibliotheken, sowie die Zielsetzungen eines diesbezüglichen Planes auf nationaler Ebene auszuarbeiten. Die Nationalbibliothek steht schon seit einigen Jahren in einer bilateralen Zusammenarbeit mit den Uni-

versitätsbibliotheken zu Debrecen und Szeged auf Grund eines Kontrakts, nach welchem z. B. die Universitätsbibliothek Szeged die vom Gesichtspunkte der ungarischen Literaturgeschichte sehr wichtigen südungarischen Lokalzeitungen verfilmt, während sie von der Nationalbibliothek die ihr fehlenden Nummern oder Jahrgänge bzw. andere wünschenswerte Filmmaterialien bekommt. Durch diese Zusammenarbeit konnten schon manche Ergebnisse erzielt werden, und es scheint, dass auf diese Weise noch andere Kontrakte zu schliessen wären und dadurch endlich eine multilaterale Zusammenarbeit unter den ungarischen Bibliotheken entstehen könnte.

Solange keine zentrale Verordnung die Organisation eines Nationalplans zur Verfilmung der ungarischen Bibliotheksbestände ermöglichen wird, sollen die Bibliotheken durch wechselseitige Vereinbarungen miteinander kooperieren und die Verfilmung ihrer wichtigsten Bestandteile aus eigenen Kräften in grösserem Masse durchführen.